

รูปแบบของอำนาจในกัญชา : ศึกษาจากวาทกรรมกัญชา-กัญชาเสรี
A Study of Forms of Power in the Cannabis Discourse : Cannabis
Liberalization, the So – called Kancha Saeree in Thai

สุกักร์ สมอนา¹
Supee Samorna¹

Received: 15 ธันวาคม 2565 **Revised:** 21 ธันวาคม 2565 **Accepted:** 22 ธันวาคม 2565

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของอำนาจในกัญชา โดยเป็นการศึกษาจาก “วาทกรรมกัญชา” การศึกษานี้ใช้วิธีวิทยาเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาเอกสาร และศึกษาภาคสนามกับผู้ให้ข้อมูลกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโนนมาลัย อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกตการณ์ ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – เดือนพฤษภาคม 2565

ผลการศึกษาพบว่า การก่อรูปของวาทกรรม “กัญชา” มีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ยุคกรุงศรีอยุธยา อำนาจที่ซ่อนรูปอยู่ในวาทกรรมกัญชามีรูปแบบของการใช้อำนาจในลักษณะ “ครอบงำ” จุดกำเนิดประวัติศาสตร์ของวาทกรรมที่อ้างถึงความเป็นสากลและอมตะคือ “ตำราพระโอสถพระนารายณ์” โดยมีสถาบันอันทรงพลังคือพระมหากษัตริย์ที่สามารถอ้างถึงสิทธิในการใช้อำนาจ

สำหรับในยุค “กัญชาเสรี” อำนาจที่ซ่อนรูปอยู่ในกัญชามีรูปแบบ “ควบคุม-ผูกขาด” ซึ่งเป็นการใช้ “วิทยาศาสตร์การแพทย์” ในการควบคุมและผูกขาดการใช้อำนาจ

คำสำคัญ: อำนาจ, กัญชา

¹ รองศาสตราจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, Associate prof. Dr., Udon Thani Rajabhat University, Thailand;
e-mail: supee0302@hotmail.com

ABSTRACT

The purpose of this article is to study the patterns of power in the cannabis discourse. This study employed a qualitative method to collect data. The study tools comprised a document review, an in-depth interview, and observation of the Ban Nonmalai Cannabis Growing Enterprise, located in KhuMueang District, in Buriram Province, with the research being conducted from February to May 2022.

The study found that the formation of the cannabis discourse originated in the reign of King Narai, during the Ayutthaya era. The hidden power in the cannabis discourse has a form of power that is characterized by a dominant discourse. The origin of the history of this discourse, which claims to be universal and immortal, is the Vishnu Medicine Book, with a powerful institution, the monarchy, which can claim the right to use the associated power.

For the era of Cannabis Liberalization or Kancha Saeree, the power hidden in this word form is a control-monopoly, via the use of medical science, used in controlling and monopolizing the exercise of the related power.

KEYWORD: Power, Cannabis

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คำว่า “อำนาจ” (power) เป็นมโนทัศน์ทางสังคมวิทยาที่ใช้อธิบายทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคม อำนาจล้วนมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง อำนาจกระจายอยู่รอบตัวมนุษย์ในสังคม และอำนาจซ่อนรูปอยู่ในโครงสร้างและสถาบันสังคม ตั้งแต่ครอบครัว สถาบันการศึกษา สถานที่ทำงาน สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการเมือง และรัฐโดยทุกทุกกลไก กล่าวเช่นนี้แล้วในสังคมจึงไม่มีผู้ใดที่สามารถปฏิเสธอำนาจได้

อำนาจเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว แต่สลับไหลไปมาบนพื้นที่ทางสังคม อำนาจไม่ได้ถูกผูกขาดเบ็ดเสร็จโดยกลไกอำนาจรัฐที่ใช้บังคับ ลักษณะของอำนาจมีอยู่ทุกที่ที่ใช้เป็นสมบัติของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง อำนาจเป็นทั้งของคนจนและคนรวย เป็นของผู้อ่อนแอและผู้เข้มแข็ง (รัตนชาติสกุล, มปป.) อำนาจจึงมีลักษณะเป็นนามธรรมแต่มีพลังอำนาจมหาศาลในการครอบงำควบคุมผูกขาด บังคับคนให้กระทำหรือไม่กระทำการทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่งได้

รูปแบบของอำนาจมีอยู่มากมาย กลุ่มที่มองว่าอำนาจเป็นการครอบงำ (power and domination) ก็อย่างเช่น แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber, 1978) ที่กล่าวว่า “โอกาสที่มนุษย์คนหนึ่งหรือจำนวนหนึ่งจะได้รับในสิ่งที่ตั้งใจไว้แม้จะเกิดการต่อต้านจากคนอื่น ๆ ที่กำลังมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของอำนาจก็ตาม” ส่วนกลุ่มที่มองว่าอำนาจเป็นการควบคุม บังคับก็อย่างเช่น ทัลคอต พาร์สัน (Talcott Parson, 1969) ว่า “อำนาจเป็นศักยภาพโดยรวมที่จะรับประกันการแสดงออกตามพันธะหน้าที่ของแต่ละหน่วยย่อยในระบบการปฏิบัติการร่วมมือกัน การแสดงออกตามพันธะหน้าที่เหล่านี้ได้รับการรับรองบนพื้นฐานที่ว่า เป็นไปเพื่อเป้าหมายร่วมกัน และถ้าหากว่ามีการต่อต้านจากบางส่วนก็จำเป็นต้องมีการบังคับใช้ตามกฎหมายโดยมาตรการควบคุมและแทรกแซงเพื่อให้คืนสู่สมดุลของระบบโดยรวม” และที่กล่าวว่ารูปแบบการใช้อำนาจเป็นไปโดยคนกลุ่มหนึ่งได้นำเจตจำนงของตนมาบังคับต่อคนอื่น (Danaher, Schirato and Webb, 2000)

การศึกษานี้จึงสนใจศึกษารูปแบบของอำนาจในกัญชาว่ามีลักษณะอำนาจเป็นอย่างไร เนื่องจากเหตุผลสำคัญสองประการ ประการแรกต้องการสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของอำนาจที่ถูกซ่อนอยู่ในกัญชาซึ่งคนส่วนใหญ่มองไม่เห็นและขาดการรับรู้ และประการต่อมาคือการอธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ดังนั้นการศึกษานี้จึงถือว่าเป็นเรื่องใหม่ที่ยังมิได้มีการศึกษาและให้คำตอบที่ชัดเจน

จะว่าไปแล้วงานศึกษากัญชา 100% ที่ผ่านมานั้นการศึกษาไปทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์โดยมุ่งทำความเข้าใจสารสำคัญที่มีอยู่กัญชาตลอดจนการใช้ประโยชน์กัญชาในรูปแบบต่างๆ ยากยิ่งที่จะมีการอธิบายให้เห็นถึงสิ่งที่เป็นามธรรมซึ่งซ่อนรูปอยู่ในกัญชาแต่มีพลังอำนาจมหาศาลในการกำหนดกฎเกณฑ์ ครอบงำ ควบคุม ผูกขาด อันเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อโครงสร้างและสถาบันทางสังคมอย่างปฏิเสธไม่ได้

การศึกษาคั้งนี้ผู้ศึกษาจึงตั้งใจคลี่คลายให้เห็นคำตอบของรูปแบบของอำนาจในกัญชา โดยการศึกษาเป็นการศึกษาจาก“วาทกรรม” ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติการของอำนาจเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นมุมมองของรูปแบบอำนาจในกัญชาตามมโนทัศน์ “อำนาจ” ของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, 1980)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบของอำนาจในกัญชา

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษานี้มุ่งประเด็นศึกษารูปแบบอำนาจในกัญชา **ขอบเขตด้านพื้นที่** เป็นการศึกษาภายใต้บริบทกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโนนมาลัย อำเภอกุดเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ และ**ขอบเขตด้านระยะเวลา** การดำเนินการศึกษาดำเนินระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – เดือนพฤษภาคม 2565

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิทยาเชิงคุณภาพ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

จากแหล่งข้อมูล 1) เอกสาร และ 2) การศึกษาภาคสนาม การค้นคว้าจากเอกสาร ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ บทความ หนังสือ และวารสารที่เกี่ยวข้อง ส่วนการค้นคว้าจากภาคสนามเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการฟังจากการบรรยายการประชุมวิชาการกัญชาที่จัดขึ้นในรูปแบบเวทีวิชาการทางการแพทย์ ในส่วนของการสัมภาษณ์นั้นใช้ทั้งการสัมภาษณ์รายบุคคลโดยดำเนินการกับ

ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ นายแพทย์ นายกสมาคมเวชกรรมไทย และเภสัชกร และการสัมภาษณ์กลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโนนมาลัย อำเภอกุดเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบสังเกตการณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามมาจัดหมวดหมู่และจำแนกประเภทข้อมูลจากนั้นนำไปหาความสัมพันธ์ของข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชื่อมโยงไปสู่สมมติฐานที่ใช้สำหรับการศึกษา

มโนทัศน์ที่ใช้สำหรับการศึกษา

ฟูโกต์ (Foucault, 1980) นักคิดหลังสมัยใหม่ผู้ที่สนใจศึกษาอำนาจในระดับที่เกิดจาก “ภาษา” เขาได้ทำการศึกษากำเนิดจาก “วาทกรรม” (discourse) ซึ่งวาทกรรมของเขานั้นก็คือ “ภาษาในเชิงการกระทำ” (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2554) กล่าวคือ

ฟูโกต์บอกว่าการจะทำความเข้าใจรูปแบบของการใช้อำนาจนั้นจะต้องมองไปที่ประวัติศาสตร์ความคิดของมนุษย์ซึ่งก็คือการศึกษาโบราณวิทยา (archaeology) พัฒนาการทางประวัติศาสตร์นี้สำหรับฟูโกต์หาใช้เป็นพัฒนาการของความรู้อย่างที่คนเราเข้าใจไม่ หากแต่เป็นรูปแบบของการใช้อำนาจของมนุษย์

พุโกต์อธิบายถึงวิธีการโบราณวิทยาของเขาว่า เป็นการศึกษาหลักฐานและเอกสารทางประวัติศาสตร์เพื่อนำมาวิเคราะห์และชี้ให้เห็นถึงการก่อรูปของวาทกรรมและเหตุการณ์ต่างๆที่สะท้อนให้เห็นถึงการครอบงำทางวาทกรรม

วิธีการศึกษาโบราณวิทยาของพุโกต์จะทำให้สามารถสืบค้นถึงเรื่องอำนาจได้ ซึ่งจะช่วยให้เห็นสิ่งที่เป็นการครอบงำ ควบคุม บังคับ ซึ่งมักพบอยู่ในโครงสร้างและสถาบันสังคม อันเป็นส่วนที่รองรับภาคปฏิบัติของวาทกรรม

พุโกต์ชี้ว่า ในสังคมยุคพิวตัล ผู้คนต่างเชื่อว่าพระเจ้าได้มอบอำนาจทางโลกอันศักดิ์สิทธิ์ให้แก่กษัตริย์ ดังนั้นจึงมีเพียงกษัตริย์เท่านั้นที่สามารถอ้างถึงสิทธิที่จะใช้อำนาจโดยไม่มีอำนาจใดหักทวงได้ แต่ต่อมาความชอบธรรมของอำนาจที่เคยถูกอ้างอิงมาจากพระเจ้าก็ถูกแทนที่ด้วย “ศาสตร์ว่าด้วยมนุษย์” ซึ่งเป็นความรู้ที่สร้างขึ้นมาจากวิธีทางวิทยาศาสตร์หรือเรียกว่า “วิทยาศาสตร์การแพทย์”

สิ่งสร้างที่ถูกสร้างขึ้นจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์นี้เอง พุโกต์เรียกว่าอำนาจโดยมีลักษณะของการก่อรูปของวาทกรรมขึ้นในรูปของภาษาในชีวิตประจำวัน ภาษานี้เองจะนำมาสู่การครอบงำ ควบคุม และการผูกขาดซึ่งอำนาจ

พุโกต์ย้ำว่า สถาบันอำนาจที่ทรงพลังจะใช้ความรู้ (อำนาจ) วิทยาศาสตร์การแพทย์หรืออ้างถึงวิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อสร้างอำนาจและเพื่อทำให้คนตกอยู่ภายใต้การกระทำ การ ความเข้าใจเรื่องนี้พุโกต์ได้ยกตัวอย่างกรณีของความบ้า เขาบอกว่าแท้จริงแล้วความบ้ามิได้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หากแต่เป็นวาทกรรมที่ถูกสังคมสร้างขึ้นผ่านความรู้วิทยาศาสตร์การแพทย์ เสร็จแล้วมีการสถาปนาสถาบัน เช่น โรงพยาบาล โรงเรียนแพทย์ โดยมีโรงพยาบาลให้การเยียวยารักษาความบ้า มีโรงเรียนแพทย์ และมีแพทย์ที่ผลิตออกไปไปทำการรักษา สิ่งที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้พุโกต์กล่าวว่าเป็นการรองรับวาทกรรมในภาคปฏิบัติให้ดำเนินไปอย่างชอบธรรม ในขณะที่รัฐได้นำความรู้เกี่ยวกับความบ้าดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดเขียนกฎหมาย กำหนดนโยบาย กำหนดสิทธิ หรือจำแนกความปกติและความบ้าออกจากกัน ลักษณะแบบนี้ถือว่าการสร้างความชอบให้แก่การใช้อำนาจ

พุโกต์มองว่า การทำความเข้าใจสังคมสามารถทำความเข้าใจอำนาจจากวาทกรรมได้ โดยผ่านการศึกษาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และการวิเคราะห์วาทกรรมซึ่งจะมี “ถ้อยคำ” (statement) เป็นหน่วยพื้นฐาน โดยวาทกรรมประกอบด้วยหลายๆ ถ้อยคำที่สัมพันธ์กัน ถ้อยคำต่างๆ เหล่านี้จะมีพื้นที่ร่วมกันภายใต้บริบทของมัน บางถ้อยคำอาจสูญหายไปหรือถูกแทนที่ด้วยถ้อยคำอื่นๆ ถ้อยคำที่สำคัญจริงๆ อาจมีไม่กี่ถ้อยคำเท่านั้น เนื่องจากวาทกรรมหนึ่งๆ อาจ

อาศัยถ้อยคำจำนวนมาก แต่จะมีถ้อยคำเพียงไม่กี่ถ้อยคำเท่านั้นที่ประกอบขึ้นเป็นวาทกรรมชุดนั้น

ดังนั้นแล้วการศึกษาอำนาจจากวาทกรรมโดยอาศัยมโนทัศน์เรื่องอำนาจของฟูโกต์จึงมีความเหมาะสมที่จะใช้สำหรับทำความเข้าใจรูปแบบของอำนาจในกัญชาซึ่งถูกกำหนดเป็นเรื่องศึกษา

สรุปผลการวิจัย

1. โบราณวิทยาของกัญชาในตำราพระโสมนัสพระนารายณ์

หนังสือเรื่องนี้ สมเด็จพระยาตำราพระราชานุภาพได้ทรงพระนิพนธ์อธิบายไว้ เมื่อคราวพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2460 (วิระชัย ณ นคร, 2564) ว่า

“หนังสือที่เรียกว่า **ตำราพระโสมนัสพระนารายณ์** นี้ คือ ตำราพระโสมนัสตั้งแต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชกรุงเก่าหอพระสมุดฯ ได้ต้นฉบับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ซึ่งพระเจ้าอภัยนุราช กรมหมื่นชัยนาท นเรนทรประทานมา เป็นหนังสือคัมภีร์ลานผูก 1 มีตำราผูกกัน เสมอภาค ต้ม 4 เอา 1 กินแก้มักเป็นป่วงกลางคืน ถ้ามีถ้อยให้เอา พริกขิง กระเทียม ขมิ้นอ้อย ใบสะเดา เสมอภาค ทำเป็นจุนละลายน้ำร้อน เกลือร่าหัด กินแก้มป่วงหายฯ

อัคคินี้วณะให้เอา **กัญชา** ยิงสม สิ่งละส่วน เปลือกอบเชย ใบกระวาน กานพลู สะค้าน สิ่งละ 2 ส่วน ขิงแห้ง 3 ส่วน รากเจตมูลเพลิง ดีปลี สิ่งละ 4 ส่วน น้ำตาลกรวด 6 ส่วน กระทำเป็นจุน น้ำผึ้งรวนเป็น กระสาย บดเสวยหนักสสิ่ง 1 แก้วอาเจียน 4 ประการ ด้วยติชาคนี้ กำเรียบ แลวิสมามั่นทาคนี้อันทุพล จึงคลิ่นเหียนอาเจียน มิให้เสวยพระกระยาหารได้ ให้จำเรณูพระธาตุทั้ง 4 ให้เสวยพระกระยาหาร เสวยมีรสขุกำลังยิ่งนัก

ข้าพระพุทธเจ้า ขุนประสิทธิโสมนัสจัน ประกอบทูลเกล้าฯ ถวาย ครั้นสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้าเมืองลพบุรี เสวยเพลเช้าอตรา ดินักแลฯ

น้ำมันขนานหนึ่ง ให้เอาใบลำโพง ใบผักบุ้งชัน ใบขมิ้น หัวขมิ้น ตำเอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันาว 3 ทะนาน น้ำกระเทียม 6 ทะนาน น้ำมันงาทะนาน 1 หุงให้คงแต่น้ำมันแล้ว เอาผืนหนักบาท 1 บดปรุ่งลง นวดเส้นอันทพฤก ในคูดฐานแลเส้นอันหดเป็นเถาเป็นขั้ว ผักกัติ ผกแห้งใดๆ กัติ เอาน้ำมันนี้ทา แล้วนวดรีดเส้นไปเรื่อยๆ เส้นซึ่งพิรุณนั้นดีดักเก่าแลฯ

ข้าพระพุทธเจ้า ออกพระประสิทธิสารพราหมณ์เทศ ประกอบทูลเกล้าฯ ถวาย ทรงในวัน 7 11 12 ค่ำ ปีกุน เอกศก (พ.ศ. 2202) เมืองลพบุรีแลฯ

น้ำมันมหาศรรณราชโสด เอาโหราทัง 24 บาท สะค่าน ชะพลู เปล้าใหญ่ เปล้าราม เปล้าน้ำเงิน เทียนทั้ง 5 เทียนยาวภาณีเป็น 6 โกฎทั้ง 5 กานพลู ใบกระวาน ลูกเอ็น จันทรแดง จันทรขาว หางโหล มหาละลาย ลูกตลอด สิ่งละตำลึง 1 ตริกะฎก เปล้าน้อย พิมเสน รากไคร้ หอม รากแฝกหอม ไคร้เครือ เปราะหอม สิ่งละ 2 ตำลึง รากคันหา สหัสคันหา อัชระคันหา อบเชย รากผักแพ้วแดง รัตโชติ สิ่งละ 3 ตำลึง รากเจตมูลเพลิง แก่นสน สิ่งละ 4 ตำลึง กฤษณา ใบตลอด สิ่งละ 5 ตำลึง ลูกลำโพง 20 ลูก น้ำมะกรูด น้ำมะนาว น้ำมะงั่ว น้ำส้มซ่า น้ำนมโค น้ำนมกระปือ น้ำนมแกะ น้ำนมแพะ น้ำมันกุเลาะ น้ำมันชตะ น้ำมันพิมเสน น้ำมันดิน สิ่งละ ทะนาน น้ำมันงาเซย 7 ทะนาน มะพร้าวไฟ 3 ลูก ปิดเอาแต่กะทิ หุงให้คงแต่น้ำมัน ทาแก้เส้น อุทังคมาวาตาอโศคมาวาตา อันระคนพระโลหิตแล่นในพระเส้นสะดวง ให้พระเส้นตึงแล กระด้างนั้นออกเป็นปรกติ

ข้าพระพุทธเจ้า ออกพระสิทธิสาร ประกอบทูลเกล้าฯ ถวายให้ตรง ณ วัน 3 9 10 คำ คักราช 2230 ปีชาล อัฐศก”.....แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์

จากการศึกษาเอกสารเก่าทางประวัติศาสตร์ตำราพระโสดพระนารายณ์ซึ่งมีการบันทึกตำราพระโสดที่ใช้ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไว้อย่างละเอียด โดยต้นฉบับเป็นจารึกเขียนของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เป็นคัมภีร์ใบลานผูก บันทึกข้อมูลที่หมอลงได้ประกอบพระโสดถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งพบว่ามีการใช้กัญชาอยู่หลายตำรับ

ชี้ให้เห็นว่าบันทึกทางประวัติศาสตร์ซึ่งเรียกว่า “ตำราพระโสดพระนารายณ์” ประวัติศาสตร์ของกัญชาที่ถูกละเลยซึ่งกล่าวถึงการใช้กัญชาเป็นยานี้ แท้จริงแล้วมิใช่พัฒนาการของความรู้ที่บริสุทธิ์ตามธรรมชาติหากแต่เป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ดำเนินไปเพื่อการก่อรูปของวาทกรรม ซึ่งมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป มีความต่อเนื่อง เป็นเหตุเป็นผลต่อกัน และนำไปสู่รูปแบบที่มีการใช้เหตุผลในระดับสูงขึ้นเรื่อยๆ

ลักษณะสำคัญประการนี้ในภาษาของฟูโกต์ชื่อว่า เป็นรูปแบบของการใช้อำนาจรูปแบบหนึ่งซึ่งเรียกว่า “การครอบงำทางวาทกรรม” คือ การดำเนินประวัติศาสตร์ไปอย่างมีพัฒนาการเป็นระบบ มีเหตุมีผล แต่ซ่อนรูปด้วยอำนาจครอบงำ ฟูโกต์เรียกว่าเป็นรูปแบบของการใช้อำนาจชนิดหนึ่ง กล่าวคือ เป็นการที่คนกลุ่มหนึ่งได้นำเจตจำนงของตนมาแสดง บอกเล่า หรือถ่ายทอดในลักษณะที่เป็นความรู้โดยใช้ประวัติศาสตร์ซึ่งก็คือ “เรื่องเล่า” (narratives) นำมาเล่าว่าเป็นโศกยาของพระมหากษัตริย์โดยเลือกที่จะเล่าว่าเป็นตำราพระโสดพระนารายณ์ การเลือกเล่าในประวัติศาสตร์กัญชาลักษณะนี้มองในแง่ของอำนาจและในภาษาของฟูโกต์ถือว่าเป็น

การเลือกเล่า โดยไม่ได้ใช้การเล่าหลายแบบ ซึ่งทำให้ทางเลือกหรือความรู้อื่นถูกปิดกั้นและถูกทำให้ลืม ดังนั้นประวัติศาสตร์ของกัญชาจึงคงเหลือแต่เพียงเรื่องเล่าที่เป็นวาทกรรมของกลุ่มครอบงำเพียงแนวเดียวที่ดำรงอยู่เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่อำนาจ

เรื่องเล่าหรือประวัติศาสตร์ของกัญชามีสนามวาทกรรม “ตำราพระโอสถยา” เป็นภาคปฏิบัติการวาทกรรม ในการปฏิบัติการมีรายละเอียดของชนิดยา ตำรับยาต่างๆ ประกอบกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล มีการประกอบกันเข้า มีความสัมพันธ์กัน มีการเล่าสรรพคุณและการแก้อาการอย่างสมเหตุสมผล สำคัญกว่านั้นคือภาคปฏิบัติการวาทกรรมนี้รองรับด้วยสถาบันแห่งอำนาจ คือ พระมหากษัตริย์ (สมเด็จพระนารายณ์มหาราช) เพื่อบรรยายวาทกรรมในภาคปฏิบัติให้ดำเนินไปอย่างชอบธรรมและนำมาซึ่ง “อำนาจครอบงำ”

2. โบราณวิทยาของกัญชาในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน

“กัญชา” ถือเป็นพืชที่อยู่กับสังคมไทยมาช้านาน หากนับเวลาที่คนไทยรู้จักพืชกัญชานับว่ามีอายุไม่น้อยกว่า 1,000 ปี จากการค้นคว้าผลงานที่เป็นเอกสารหลายชิ้นพบว่า สังคมไทยมีการกล่าวถึงกัญชามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

สำหรับโบราณวิทยาของกัญชาในชีวิตประจำวันของชาวบ้านตั้งแต่อดีต มองจากมุมมองของพุทโธต์กัญชาที่สังคมไทยกำลังถกเถียงกันอยู่ในขณะนี้หาเป็นประวัติศาสตร์ที่บริสุทธิ์ไม่ หากแต่เป็น “วัตถุทางสังคม” หรือ “วัตถุแห่งการศึกษา” (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555; ชिरุทธ บุญมี, 2557; พุโธต์, มิเชล, 2558; ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร, 2560) ที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ “อำนาจ” ของมนุษย์ผ่านประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าที่ไม่บริสุทธิ์

กรณีความไม่บริสุทธิ์ในประวัติศาสตร์ของกัญชาในชีวิตประจำวันของชาวบ้านเห็นได้จากที่ผ่านมาสังคมพยายามสร้างให้กัญชาตกเป็น “ผู้ร้ายทางสังคม” (ยาเสพติด) ประวัติศาสตร์อันนี้ในภาษาของพุทโธต์ถือเป็นการใช้ “อำนาจ” ของมนุษย์ โดยที่เป็นการสร้างประวัติศาสตร์อันขมขื่นให้แก่กัญชาผ่านเรื่องเล่าที่ชั่วร้ายโดยมองว่าเป็นยาเสพติด มองกัญชารวมอยู่ในเรื่องของการผิดศีลธรรม หรือบางครั้งมองไปถึงขั้นเป็นปีศาจร้ายทางสังคม ความรู้ที่แฝงด้วยอำนาจเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการปฏิบัติการทางวาทกรรมเพื่อด้อยค่ากัญชาให้มีคุณค่าลดลง

การที่ประวัติศาสตร์กัญชาถูกเรียบเรียงเพื่อเป็นความรู้ของชาวบ้านเช่นนี้ไม่ถือว่าแปลกแต่ประการใด เพราะนี่เป็นการปฏิบัติการของวาทกรรมในการเลือกเล่าเรื่องซึ่งถูกสร้างให้จดจำผ่านเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่มีได้บริสุทธิ์ มองได้จากในสถาบันสังคม ทุกคนมักถูกพร่ำสอนและถูกทำให้จดจำกับประวัติศาสตร์อันขมขื่นถึงมหัศจรรย์ของกัญชา ทุกคนเกิดและเติบโตมาผ่านระบบการขัดเกลาของสถาบันครอบครัว โรงเรียน มหาวิทยาลัย สถาบันตำรวจ

ศาล ต่างก็สร้างการจดจำให้ประวัติศาสตร์ของกัญชาผ่านชุดความรู้เพียงชุดเดียว ในขณะที่เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ของกัญชาในมิติอื่นเราต่างมองไม่เห็น เช่น คุณค่าทางสังคม คุณค่าทางยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารสำคัญที่มีอยู่ในกัญชาที่มีประโยชน์ต่อร่างกายอยู่อย่างมากมาย (ที่ไม่ใช่สารเพียงชนิดเดียวที่สร้างความชุ่มหมองให้กับสังคม) หรือสรรพคุณของกัญชาในการบำบัดรักษาโรค การผ่อนคลายความตึงเครียดให้กับสังคม

ผลพวงจากการสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่เลือกสร้าง โดยเลือกเล่าเฉพาะบางด้านนี้เอง ในขณะที่อีกด้านถูกปกปิดกดทับจนจำเรื่องเล่าอันนั้นเอาไว้ จึงทำให้กัญชาในชีวิตประจำวันของชาวบ้านถูกด้อยค่าจนกลายเป็นอื่น ข้อสรุปนี้ในภาษาของฟูโกต์ถือเป็นการสร้าง “อำนาจครอบงำ” อีกรูปแบบหนึ่ง

3. กัญชาเสรี (แต่ไม่เสรี) (แต่เพื่อการแพทย์)

“เสรีเกี่ยวกับ “กัญชา” ไม่มีอยู่จริง

ที่เป็นจริงที่สุด คือ เราทุกคนต่างตกอยู่ภายใต้การควบคุม-ผูกขาดการใช้อำนาจ”

การทำให้กัญชาตกอยู่ในความรู้ (อำนาจ) ของการเป็น “ยาเสพติด” นั้นมิใช่สถานะที่มีลักษณะแน่นอนตายตัวตามธรรมชาติ หากแต่เป็นสถานะที่ถูกนิยามขึ้นผ่านปฏิบัติการทางสังคม ซึ่งเรียกว่า “วาทกรรม” ที่เริ่มต้นจากการที่บุคคล หรือกลุ่มคน หรือสถาบันสังคมหนึ่งๆ ต้องการเข้ามาควบคุม ผูกขาดกัญชา

ในกรณีศึกษานี้ เมื่อปี พ.ศ. 2564 กระทรวงสาธารณสุขโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงฯ ได้ดำเนินนโยบาย “กัญชาเสรี” โดยผลักดันให้เกิดการปลดล็อกกัญชาออกจากบัญชียาเสพติดประเภทที่ 5 (สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ได้ออกประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ระบุชื่อยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 พ.ศ. 2563 ปลดล็อกส่วนของพืชกัญชา-กัญชง ประกอบด้วย เปลือก ลำต้น เส้นใย กิ่งก้าน ราก และใบ ไม่มียอดหรือข้อดอกติดมาด้วยให้พ้นจากการเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 5 เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์สูงสุดตามหลักความปลอดภัย โดยประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2563 (เกษตรก้าวหน้า, 2564)) เพื่อเปิดโอกาสให้สังคมได้เข้าถึงกัญชาทั้งทางด้านการแพทย์ การรักษาโรค และทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งได้อนุญาตให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนโนนมาลัย อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์จัดตั้งเป็นโมเดลต้นแบบการปลูกกัญชา “กัญชา 6 ต้น โนนมาลัย” และให้ดำเนินการผลิตกัญชาตามโครงการกัญชาเสรี

การดำเนินการเริ่มตั้งแต่การรวบรวมสมาชิกผู้ปลูก การจดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การจับคู่กับโรงพยาบาลในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้ถือใบอนุญาต การปลูก การดูแลรักษา การควบคุม การเก็บผลผลิต ซึ่งจะต้องมีความพร้อมในเรื่องสถานที่ องค์ความรู้ เงินลงทุน ระบบโรงเรือน ตลอดจนมาตรฐานการความปลอดภัย ซึ่งเงื่อนไขและขั้นตอนต่างๆ ต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์และการควบคุมจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาอย่างเข้มงวด

จะเห็นได้ว่า การดำเนินการผลิตกัญชายังคงถูกจำกัดไว้เฉพาะกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2562 อนุญาตแก่ผู้มีสิทธิ 4 ประเภท เท่านั้น ได้แก่ หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา ผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรมที่รวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน และผู้ขออนุญาตอื่นๆ (เกษตรก้าวหน้า, 2564) โดยที่การใช้กัญชาได้เป็นไปอย่างเสรีจริง หากแต่ยังอยู่ในการควบคุม ผูกขาดอย่างเข้มงวด

ในด้านการควบคุมก็อย่างเช่น การควบคุมเมล็ดพันธุ์กัญชา การควบคุมจำนวนต้นกล้า การจำกัดพื้นที่ปลูก การปลูกซึ่งต้องใช้ความรู้ตามหลักวิชาการ การรายงานข้อมูลอย่างเป็นระยะ ระบบโรงเรือนที่ต้องออกแบบให้เป็นสากล และในด้านที่เป็นการผูกขาด เช่น ผลผลิตกัญชาที่ผลิตได้ทุกส่วนตั้งแต่ กิ่ง ก้าน ใบ ลำต้น ราก ช่อดอก และเมล็ด จะต้องนำส่งและรายงานต่อสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา หรือแม้แต่ร้านค้าและร้านอาหารที่นำส่วนประกอบของพืชกัญชาไปประกอบอาหารและเครื่องดื่มจำหน่าย จะต้องซื้อมาจากแหล่งปลูกที่ได้รับอนุญาตจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาเท่านั้น หรือในกรณีผู้ที่จะนำส่วนของพืชกัญชาไปทำเป็นอาหารหรือผลิตภัณฑ์เพื่อการจำหน่าย ต้องผ่านการขอเลขจดทะเบียนจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ซึ่งทุกๆ การใช้กัญชาจะต้องทำการขออนุญาต

ดังนั้นแล้ววาทกรรมกัญชาเสรีจึงมิได้ดำเนินและเป็นไปอย่างเสรี หากแต่เป็นกระบวนการของการเข้ามาใช้อำนาจในการควบคุม ผูกขาดในวาทกรรมกัญชาเสรีเท่านั้น

กระบวนการเข้ามาควบคุม ผูกขาดกัญชาเริ่มขึ้นจากการก่อรูปวาทกรรม “กัญชาเสรี” ที่อิงกับเหตุผลทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ เหตุผลเรื่องนโยบายทางการเมือง และข้ออ้างเกี่ยวกับประโยชน์สุขของประชาชน โดยได้มีการสถาปนาความรู้ที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบทางสังคม หรือข้ออ้างที่อ้างความเป็นเหตุเป็นผลกับประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเหตุผลที่อ้างถึงถึงความเป็นยาของกัญชาในการรักษาโรค กัญชาทางการแพทย์ และกัญชาในทางเศรษฐกิจ

การเข้ามาใช้อำนาจควบคุม ผูกขาดด้วยวาทกรรมกัญชาเสรี หากมองผ่านสายตาของฟูโกต์ถือเป็นการสถาปนากลไกเปลี่ยนตัวตนของกัญชาจากยาเสพติดเป็นยาสมุนไพรทาง

การแพทย์ กลไกอันนี้จึงทำให้สถานการณ์ของกัญชาที่เคยตกอยู่ใต้กรงขังยาเสพติดมานานถูกยกและให้คุณค่าเป็นสมุนไพรทางการแพทย์ที่มีการควบคุม ผูกขาดอย่างเข้มงวด

เมื่อกัญชามีได้อยู่ในอำนาจของชาวบ้านและมิได้ดำเนินไปอย่างเสรีจริง แต่ได้ตกไปอยู่ในอำนาจของรัฐจากการเข้ามาสถาปนาความรู้อย่างแยบยลเพื่อควบคุม ผูกขาด รัฐจึงกลายเป็นผู้มีความชอบธรรมเพียงผู้เดียวที่สามารถเข้ามาควบคุม สร้างกฎระเบียบ กำหนดบทลงโทษ และควบคุมกลไกทางสังคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกัญชา

4. อำนาจที่ปรากฏในภาคปฏิบัติการวาทกรรมกัญชา

การเข้าครอบครองวาทกรรมด้วยการเข้ามาสร้างความรู้ผ่านข้ออ้างทางสังคมรวมถึงการสร้างมายาภาพที่ชั่วร้ายให้กับกัญชา การด้อยคุณค่า และการสร้างคุณค่าในแต่ละยุคสมัย หากวิเคราะห์ตามสายตาของฟูโกต์แล้วมีอาจแยกความสัมพันธ์ระหว่าง “ความรู้” กับ “อำนาจ” ออกจากกันได้ กรณีของการศึกษาในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโนนมาลัย กรณีนี้เป็นตัวอย่างศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม คือ เมื่อผู้ใด กลุ่ม หรือองค์กรใดต้องการเข้าถึงประโยชน์ของกัญชา (“ความรู้” ในความหมายของฟูโกต์) บุคคลผู้นั้นต้องเข้ามาสู่กรอบกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย และข้อปฏิบัติของรัฐซึ่งรัฐได้วางกฎระเบียบไว้อย่างเข้มงวด เช่น ในกรณีที่มีกลุ่ม บุคคลผู้ต้องการปลูกและผลิตกัญชา จำเป็นจะต้องได้รับการอนุญาตจากรัฐเสียก่อน ซ้ำยังจะต้องมีการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด ตั้งแต่การปลูก การดูแลรักษา การควบคุม ไปจนถึงการเก็บผลผลิต

การเข้าสู่ความรู้เกี่ยวกับกัญชาในรูปแบบที่มีลักษณะเป็นสากลตามหลักวิทยาศาสตร์ การแพทย์ที่รัฐกำหนดดังกล่าว ซึ่งกำหนดข้อปฏิบัติมากมายให้ต้องปฏิบัติตามในลักษณะที่เป็นไปอย่างเคร่งครัด และการที่รัฐมีการออกแบบและควบคุมในลักษณะนี้นับว่าไม่ต่างอะไรกับกระบวนการที่ทำให้คนตกอยู่ใน “กรงขัง” ของอำนาจ หรือไม่ต่างอะไรกับการถูกควบคุม ผูกขาด (ในภาษาของฟูโกต์) เนื่องจากต้องปฏิบัติตามตาราง (program) ที่รัฐได้จัดวางเป็นมาตรการเอาไว้ กรณีเช่นนี้สำหรับฟูโกต์แล้วมองว่า “มันคือกระบวนการฝึกฝนให้มนุษย์รับใช้ผลประโยชน์ของผู้ได้เปรียบจากระบบสังคม” หรือกล่าวในภาษาที่เขาใจง่ายจากบริบทของการศึกษานี้ก็คือความต้องการของคนที่จะเข้าถึงกัญชา (ความรู้) ได้กลายเป็นแบบแผน “อำนาจ” และการใช้ “อำนาจ” ของรัฐ

สำหรับกรณีที่ศึกษาในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโนนมาลัยเกี่ยวกับเรื่องกัญชาจะไม่สามารถอ้าง “เสรี” (กัญชาเสรี) ได้ เพราะกัญชาได้กลายสถานะมาเป็นทรัพยากรประเภทหนึ่งที่รัฐต้องเข้ามาควบคุมเพื่อใช้และจัดสรรประโยชน์ ถึงแม้ว่าสถานะของกัญชาจะมีการสร้างมายาภาพ

จากรัฐผ่านเกมส์ความจริงว่ามีการคลี่คลาย อนุโลม ผ่อนปรน ให้มีและใช้ประโยชน์ได้สำหรับคนบางกลุ่ม คือ หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา ผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรมที่รวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน และผู้ขออนุญาตอื่นๆ ก็ตาม แต่หากพิจารณาจากบทวิเคราะห์ภาคปฏิบัติการวาทกรรมแล้วกลับพบว่ากระบวนการดังกล่าวเป็น “แบบแผนอำนาจชุดใหม่” ที่รัฐเข้ามาสร้างให้เป็นไปเพื่อควบคุม ผูกขาด โดยมีลักษณะเป็นอำนาจที่ซ่อนรูปอยู่ในกัญชาเสรีเท่านั้น

การอภิปรายผล

การศึกษารูปแบบของอำนาจในกัญชาโดยศึกษาจาก “วาทกรรมกัญชา-กัญชาเสรี” ตามแนวทางการวิเคราะห์สังคมของฟูโกต์ จากการศึกษาพบรูปแบบของอำนาจที่ซ่อนรูปอยู่ในกัญชา 2 รูปแบบ ได้แก่

1. เมื่อศึกษาจากเอกสาร เรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ ผ่านแนวคิดการศึกษาโบราณวิทยาของฟูโกต์ พบว่า กัญชาที่ถูกกล่าวถึงแท้จริงแล้วมีใช้เรื่องเล่าที่บริสุทธิ์หรือเป็นไปตามธรรมชาติของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ แต่มีลักษณะเป็นการเล่าประวัติศาสตร์ของกัญชาอย่างสมเหตุสมผล โดยนำกัญชาไปผูกติดกับโครงสร้างสถาบันที่ทรงพลัง คือ พระมหากษัตริย์ ในส่วนนี้คือภาคปฏิบัติการวาทกรรมกัญชาโดยมีสถาบันทางสังคมรองรับความชอบธรรมในการใช้ “อำนาจครอบงำ” ข้อค้นพบนี้เป็นไปตามทัศนะของกลุ่มที่มองว่าอำนาจเป็นการครอบงำ ซึ่งก็คือ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber, 1978)

2. เมื่อทำการศึกษาจากภาคสนามกับกลุ่มศึกษา คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนโนนมาลัย ผ่านแนวคิดการศึกษาวาทกรรมของฟูโกต์ พบว่า กัญชาเสรีไม่มีอยู่จริง แต่ที่เป็นจริงคือทุกคนต่างตกอยู่ภายใต้วาทกรรม “กัญชาเสรี” สำหรับข้อสรุปในส่วนนี้สามารถอภิปรายได้ว่า กัญชาเสรีเป็นวาทกรรมของรัฐที่กำหนดขึ้นมาโดยมีภาคปฏิบัติการวาทกรรม คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนโนนมาลัย รัฐได้ใช้วิสาหกิจชุมชนเป็นสนามปฏิบัติการวาทกรรม โดยอนุญาตให้ดำเนินการปลูกผลิต แต่มีการควบคุมด้วยกฎเกณฑ์ กติกา และข้อกำหนดต่างๆ ตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด ในส่วนนี้มีภาคปฏิบัติการวาทกรรมกัญชาเสรีโดยมีรัฐ มีสถาบันทางการแพทย์ให้การรองรับความชอบธรรมในการใช้ “อำนาจควบคุม ผูกขาด” ข้อค้นพบนี้เป็นไปตามทัศนะของ Talcott Parson (1969) และ Danaher, Schirato and Webb (2000) ที่มองรูปแบบของอำนาจว่ามีลักษณะควบคุม ผูกขาด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นรูปแบบของอำนาจในกัญชา 2 รูปแบบ ได้แก่ อำนาจครอบงำและอำนาจควบคุม-ผูกขาด รูปแบบอำนาจดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ใช้อำนาจกับผู้รองรับอำนาจ สำหรับผู้รองรับอำนาจซึ่งหมายถึงกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโนนมาลัย รัฐควรผลักดันให้เข้าถึงการใช้อำนาจจากกัญชามากกว่านี้ด้วยการปรับลดเงื่อนไข กฎระเบียบ และกฎหมายให้เอื้อต่อการเข้าถึงกัญชาทั้งด้านการผลิต การใช้อำนาจทางยา และประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ข้อค้นพบรูปแบบของอำนาจที่ปรากฏอยู่ในกัญชาว่ามีอยู่ 2 รูปแบบนั้น เป็นการศึกษาเฉพาะปรากฏการณ์กัญชาภายใต้ “วาทกรรมกัญชา-กัญชาเสรี” ซึ่งมีใช้ภาพสะท้อนของปรากฏการณ์ที่ก่อให้เกิดอำนาจทั้งหมด ในความเป็นจริง “อำนาจ” มีลักษณะสลับไหล ไม่หยุดนิ่ง มีอยู่รอบตัวมนุษย์ในสังคม ดังนั้นจึงควรทำการศึกษาอำนาจภายใต้บริบทอื่นและวาทกรรมอื่นอีก เพื่อให้เห็นถึงรูปแบบของอำนาจในลักษณะที่แตกต่างจากการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- จิรติ มูลสาคร และชนะชัย มูลสาคร. (2564). “กัญชา มากมูลค่า ขึ้นแท่นพืชความหวังตอบโจทย์รายได้ สุขภาพ” เกษตรกรก้าวหน้า. 11 (127). : 30-39.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. (2560). *วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ : วิทยาษา.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2557). *มิเชล ฟูโกต์*. กรุงเทพฯ : วิทยาษา.
- ฟูโกต์, มิเชล. (2558). *ร่างกายใต้บังคับการ*. กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- รัตนา โตสกุล. (มปป.). *มโนทัศน์เรื่องอำนาจ*. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ คณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : ไทเกอร์พริ้นตัง.
- วีระชัย ณ นคร. (2564). *กัญชง (กัญชา) ความรู้เบื้องต้น : ชีวิตวิทยาและเทคนิคการปลูก*. นนทบุรี : ธรรมสาร.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2554). *การสถาปนาอำนาจของผู้ไร้อำนาจ*. กรุงเทพฯ : มาฉลองคุณชีเอสปี.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). *คิดอย่างมิเชล ฟูกูต์ คิดอย่างวิพากษ์*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Danaher, Geoff; Tony Schirato and Jen Webb. (2000). *Understanding Foucault*. London : SAGE.

Foucault, Michel.(1980). *Power/Knowledge*. Colin Gordon (ed.) New York : Harvester Wheatsheaf.

Parsons, Talcott. (1969). "On the Concept of Political Power," in *Politics and Social Structure*. New York : Free Press.

Weber, Max. (1978). *Economy and Society : An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley : University of California Press.